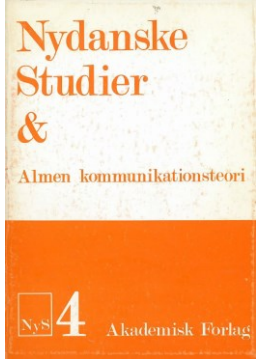

NyS

Titel:	Om at være normalt sprog	
Forfatter:	Morten Levy	
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier</i> & <i>Almen kommunikationsteori</i> 4, 1972, s. 101-110	
Udgivet af:	Akademisk Forlag	
URL:	www.nys.dk	

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

OM AT VÆRE NORMALT SPROG

Af Morten Levy.

København.

Det var i det første nummer af NyS Niels Erik Wille bragte en sprog-filosofisk analyse af begrebet "Normalsprog". Det næste par sider er et andet bidrag om samme emne. Jeg har i den sidste tid læst nogen sprogteoretiske bøger, fordi jeg gerne ville finde ud af, hvad nyere sprogvidenskab kan gøre for os musik-teoretikere, og under denne læsning har også jeg, ligesom Wille følt mig plaget af normalsprogets spøgelse. Jeg har nemlig ret hurtigt fået det indtryk, at selv de mest kyndige springer et ganske bestemt logisk led over, idet de stiltien-de forudsætter et normalsprog. Måske gør jeg forskerne uret, måske det oversprungne led findes andre steder i deres produktion, end jeg har været. Jeg skal ikke des mindre med et par eksempler prøve at vise hvad jeg mener.

I sin 'Syntactic Structures' meddeler Chomsky uden forbehold si-ne grundlæggende forestillinger grammaticalness og meaningfulness i engelsk sprog. Hvad der i henhold til disse termer er korrekt eller acceptabelt sprog forudsættes tilsyneladende bekendt. Chomsky gør altså ikke rede for, hvad det er for et engelsk, der er genstand for hans beskrivelse, og bogen fremtræder derfor som opbygget på en normalsprogsforestilling.

I den fornyligt udsendte peter madsenske strukturalisme-antologi står et uddrag af Saussure's 'Cours de Linguistique Générale'. Ud-draget kaldes Lingvistikkens objekt. Det Saussure her siger er at lingvistikkens sande objekt er sprogformen, som er en aflejrings, "et grammatisk system, der eksisterer i hver enkelt hjerne eller ret-tere sagt som totalitet i en samling af hjerner, for sprogformen er aldrig komplet til stede hos en enkelt, den eksisterer i fuldstændighed kun i massen". Og helt maoistisk understreger han at sprogformen, selvom den i vid udstrækning er psykiske fænomener, dog gennem sin kollektive udbredelse bliver et objekt af konkret natur, der lader sig studere.

Lingvistikkens objekt findes altså i de talendes hjerner, men kan vel ikke studeres dér selv ved gentagne hjerne-obduktioner? Saussure gør det ikke helt klart, hvor han vil træffe sit objekt, skønt det

fremgår at det er i det skrevne sprog. Men hvis det er muligt at studere fransk sprogform uden konkret henvisning til hvilket fransk, den er uddraget af, da er osse dette ensbetydende med en normal-sprogs-forestilling.

Selv Hjelmslev forudsætter nogen steder i 'Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse' en slags normalsprogsforestilling. Det sker når han omtaler deduktionsprincippet:

Dersom noget er givet (vi hensætter dette conditionaliteter i erkendelsesteoretisk forstand), er dette givne for sprogforskeren den endnu uanalyserede text i dens uinddelte og absolutte helhed. Den eneste mulige fremgangsmåde for at søge tilordnet et system til denne texts forløb vil være en analyse, hvorigennem teksten anskues som en klasse der deles i afsnit, disse afsnit på ny som klasser der deles i afsnit og således videre indtil inddelingen er udtømt. Fremgangsmåden kan da kort bestemmes som en fremadskriden fra klasse til afsnit, ikke modsat fra afsnit til klasse; en analytisk og specificerende bevægelse, ikke en syntetisk og generaliserende. (Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse s. 13, jvf. også side 88).

Dette deduktive princip understreges gang på gang af Hjelmslev, og uden formildende omstændigheder. Forsøger man sig med det i praxis, viser det sig at volde knuder. Enten må den analyserende bryde den strenge deduktive fremgangsmåde, eller også er han nødt til at have i hvertfald noget analytisk apparat i ryggen i forvejen (in casu det gængse grammatiske apparat udvundet af normalsprogs-forestillingen). Lad os for eksempel sige, du i den fremadskridende inddeling er nået til sætningen og nu står og skal underinddele den videre i -, ja hvad vil du underinddele den i? Hvadenten næste led i proceduren er sætningsled, eller felter, eller ord, eller noget fjerde, så kan disse begreber, - sætningsled, felter, ord osv., ikke bestemmes fra oven. For at kunne definere et begreb ord er du også nødt til at skæve til hvad der er inden i ordet, hvis du altså arbejder forudsætningsløst og ikke benytter dig af normalforestillingen om hvad ord er. På den måde kan man altså sige at tager man Hjelmslev på ordet her, så forudsætter han sådanne normalforestillinger.

Jeg håber nu at have gjort ansueligt hvad jeg mener med den omtalte stiltiende normalsprogsforestilling. Hvordan ser normalsprogsforestillingen ud når den omtales? Jeg tillader mig her i lighed med Wille, at se begreberne normalsprog og normalprosa under et:

Normalsprog er et gennemsnit, holder sig til det der er fælles for al slags skriftsprog (Åge Hansen), det er forskelligt fra dialektpræget og poetisk litteratur (Åge Hansen), det er sprog uden 'interessante' stiltræk (Erik Hansen), sprog, der ene og alene er karakteriseret ved at være normalt (Erik Hansen, Gilbert Ryle), en prosastil mellem det retoriske, arkaiserende på den ene side, dialekter, slang, vulgærsprog på den anden (Rubow), sprog modsat børnesprog, slang o.lign. (Jespersen).^{x)}

Lad os sammenfatte disse karakteristikker i forestillingen om et normalsprog som et gennemsnits-sprog. Det er ikke svært at se at det er dette gennemsnits-normalsprog som den ovenfor antydede stiltiende normalsprogsforestilling lægger sig til.

Men normalsprog betyder også noget andet:

Normalsprog er et rigsskriftsprog med sæde i København (Åge Hansen) fx. referatstile for realklassen eller pressens radioavis (Erik Hansen), det almindelige rigssprog (Jespersen), det sprog, der udtrykker vores virkelighedsopfattelse [læs: den anerkendte virkelighedsopfattelse] (Hejlskov Larsen), det acceptable sprog (Chomsky).^{x)}

Disse karakteristikker kan sammenfattes i forestillingen om et normalsprog som en centraldirigeret sprogdoktrin, som på sin side er et udtryk for anvendt sprogvidenskab. Som de tre vise økonomiske mænd fortæller de skiftende regeringer på hvad måde det i enhver given situation er bedst at foretage den permanente økonomiske stramning, sådan har gennem århundreder sprogforskerne leveret staten materiale til en løbende sproglig ensretning.

x) Disse små karakteristikker er sammenfatninger af de meget fyldigere citater der indledte Willes normalsprogsartikel. Et af disse fyldige citater, Hjelmslevs om dagligsprog, har jeg her helt ladet ude af betragtning, da dette dagligsprogsbegreb ikke har noget med normalsprogsbegreb at gøre. Dagligsproget er for Hjelmslev det 'naturlige' sprog i modsætning til andre tegnsystemer som fx. skakspil eller folkedragter, der måske også kunne kaldes sprog.

Men bemærk at de to forestillinger, gennemsnits-normalsproget og sprogdoktrinen, flyder helt sammen i de citater hvorfra karakteristikkerne er hentet, det betragtes tilsyneladende som to sider af samme sag. Er da i virkeligheden 'det stiltiende normalsprog', 'gennemsnitsnormalsproget', og sprogdoktrinen nogenlunde sammenfaldende, så at man, hvis man trækker forholdet hårdt op, kan tale om, at det er i denne statslige doktrin vore dages store sprogforskere iagttager den sprogtilstand, det system, de beskriver?

Der studeres ganske vist både dialekter og slang m.m., men er det ikke netop som afvigelse det beskrives? Store dele af Wille's normalsprogsartikel handler om normalsproget som noget der afviges fra. De 'interessante' træk i en tekst er afvigelse (Erik Hansen). Tilsvarende har fx. den russiske formalisme studeret emnet litteraritet, underforstået 'normale' udtryk har ikke litteraritet. Men hvad hvis nu alle disse interessante træk i virkeligheden er det mest normale af alt, hvad hvis det skabende, endog 'litterære', sprog er det naturlige mens vores forestilling om dansk sprog, - der jo meget samler sig om normalsproget -, i virkeligheden er vore dages teknokratiske forvrængning af sprogfølelsen?

Jeg brugte ovenfor, under omtalen af forskere der stiltiende forudsatte et normalsprog, vendingen: selv Hjelmslev -. Sagen er, at netop Hjelmslev gang på gang i 'Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse' understreger nødvendigheden af ikke at bygge videre på den overleverede sprogopfattelse, men at vende sig til de konkrete sprogforløb som analysens fundament. "Analysens første opgave er da den at foretage en deling af textens forløb". (s. 28). Eller han siger, med henvisning til de gensidige afhængigheder og forbindelseslinjer som udgår sprogets struktur: "Men vanskelighederne forøges ved at de eksempler man hidtil fortrinsvis har søgt på den slags gensidige afhængigheder eller interdependenser er hentede fra sprogets system, ikke fra dets forløb". (s. 23) Og dette er grundlæggende, kun de konkrete sprogforløb (og disses sociale kontekst) kan iagttages uden for forskerens egne subjektive forestillinger.

Men er der grund til at begrænse sig til skriftlige sprogforløb? Mange vil have den opfattelse, det har jeg for eksempel, at den mundtlige udtryksform er mere oprindelig end den skrevne, alene ud fra det faktum, at der endnu idag findes folkeslag uden skriftsprog, men

ingen uden talesprog. Hjelmslev argumenterer på sin måde (s. 92) for det synspunkt at skriftsproget ikke nødvendigvis bygger på talesproget. Men ingen har vel endnu hævdet, at det skrevne sprog var grundlag for talen? Og alligevel måles og forklares det talte sprog og dets normer fra skriftsprogets synspunkt, og som afvigende fra dette.

Det er nok ikke tilfældigt, at selv Peter Brask's meget inspirerende artikel i poetik nr. 1, 1969, 'Om "talesprog" og "skriftsprog"' foretrækker at tage sit eksempel på talesprog fra litteraturen (Karl Larsen) og ikke fra fx. en båndoptagelse.

Det talte sprog er dog meget anderledes end det skrevne. Wille gør i sin artikel opmærksom på de mange forskellige psyko-sociologiske sprognormer der findes i den danske befolkning,^{x)} og der er jo også andre danske sprogforestillinger, dialekter, fagsprog og barnesprog fx. Og dertil kommer at der generelt i talesproget utvivlsomt findes og anerkendes andre syntaktiske forestillinger end dem der finder udtryk i skriftsproget, ligesom man i talesprog kan træffe på hvad man kunne kalde spontant-digterisk sprog. Og jeg tør knap nævne alle de ting, som kun findes i talesproget: melodi, akcent, musikalitet, rytme.

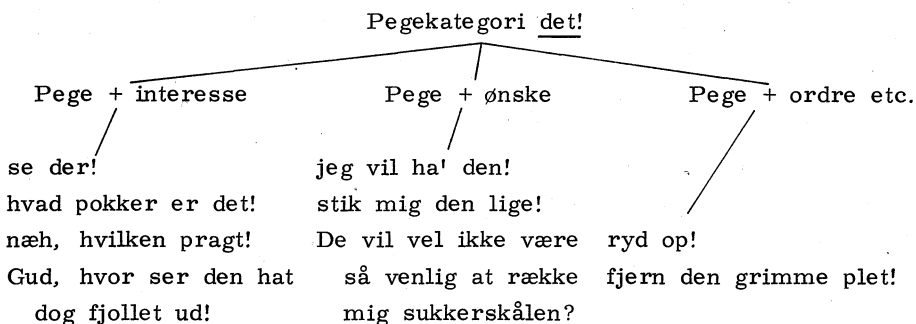
Måske repræsenterer talen hos børn og vilde sprogets indlysende og grundlæggende fremtrædelsesform?

Barnets sprog er ikke slet og ret faser af indlæringen af de voksnes sprog, ja måske er det det overhovedet ikke. Man taler om at barnet lærer at gå, men hvem lærer det det? Det er måske mere præcist at sige at barnet opnår at kunne gå? Barnet opnår også at kunne gøre sig forståelig og at veksle ord med andre, og at kunne det, sådan som en 1-årig gør, som en 8-årig gør, som en voksen gør. På ethvert tidspunkt har barnet et sprog der nogenlunde svarer til dets forestillinger, i nogen tilfælde er måske forestillingerne lidt forud for sproget, i nogen tilfælde omvendt. Den stadige opbygning af sproglig formåen er ækvivalent med barnets erobring af sin verden. Barnet får ikke sit sprog, men laver det selv, i forhold til sine omgivelser.

x) Han går ind for, at de hver især kaldes 'normalsprog'. Hvorfor ikke bevare ordet 'sprognorm' eller 'normsprog', som netop antyder den sociologiske sammenhæng?

Min et-årige siger yuf om hunde, men også om undulater, he-
ste, svaner, og hundeglam. Der er ikke spor grund til at tro at
hans yuf betyder hunde i højere grad end det betyder svaner. Yuf
er for ham en semantisk kategori som nærmest svarer til det hans
far kalder dyr.

På tilsvarende måde med semantiske begrebs-kategorier. For no-
gen tid siden brugte han udtrykket det!, og pegede, og det brugte han
til meget, som findes fint udspecificeret i de voxnes sprog:

Men der er ingen grund til at tro at det! + pege for ham betød
disse ting skiftevis, at det ikke tværtimod betød alle tingene hver
gang, eller rettere, det der er fælles for dem. Men så gik han na-
turligvis hurtigt over til at differentiere sine forestillinger og sit
ord, - med tonefald og udvidelser.

De lidt større børns tale er som bekendt sproglige skatkister.
Det sprog barnet taler er en særlig slags dansk, men det er ikke
mere forstadium, end barnet er forstadium for den voxne. Tvært-
imod er barnets sprog i en vis forstand rigere end den voxnes sprog,
og ihvertfald rigere end noget 'normalsprog'. For barnet er verden
nemlig stadig ny, og sproget er skabende. Barnets forestillingsver-
den ændres hastigt, og der er kraftig friktion mellem sprog og vir-
kelighed. En indsnævring af barnets digteriske sprogfornemmelse er
samtidig en indsnævring af dets oplevelses-univers og omvendt.

Et andet påfaldende træk ved det tidlige barnesprog er dets snæv-
re samhörighed, måske endda sammenfald, med musikalske udtryks-
former, nynnen, råb, tramp etc.

Hos 'vilde' folkeslag går musik og tale på lignende måde i ét, nogen gange endda på en højt udviklet måde som i Gabon, Centralafrika:

En l'absence de langage écrit (qu'il soit parlé ou musical), l'homme d'Afrique Noire utilise dans la transmission sonore de ses idées des moyens, des recettes acoustiques pratiquement impossibles à noter à l'aide des signes visuels habituels (alphabétiques, musicographiques).

Ainsi sa parole est très "chantante" et la chant qui l'accompagne (intonation, ton) accorde bien souvent au mot son véritable sens. D'autres éléments tout aussi "sensuels" (onomatopées, répétitions) font que l'articulation joue, dans ces conditions, un rôle moins prépondérant que celui qu'elle tient dans le domaine de la civilisation du livre.

En pratique, cet état pur de l'expression se traduit par des manifestations associant étroitement entre elles des valeurs expressives ordinairement divisées ou considérées pour elles-mêmes du fait qu'elles possèdent leur propre système de représentation. C'est ainsi que l'instrument de musique peut transmettre des idées verbales à la manière de celles exprimées au cours de la conversation et que cette possibilité est exploitée par le caractère imaginatif et mystique de l'Africain, qui lui confie, soit la charge de transmettre à distance sa pensée, soit le soin de jouer de véritables rôles.

(Herbert Pepper, etnomusikolog og sprogforsker. Fra bog med følgende pladeantologien Anthologie de la Vie Africaine, Congo-Gabon. Disques Ducretet-Thomson). ^{x)}

x) Jeg har tilladt mig at oversætte citatet af hensyn til dem, der ellers ville springe det over.

- Da mennesket i l'Afrique Noire ikke har noget skriftsystem, hverken for nedskrift af tale eller musik, er de midler, de akustiske recepter han bruger når han overfører sine forestillinger i lyd, af en sådan art, at det i praxis er umuligt at notere dem ved hjælp af de sædvanlige visuelle tegn (alfabetiske, musikgrafiske).

Hans ord er således meget 'syngende' og meget ofte får ordet først sammen med den melodi der følger det (intonation, tone) sin sande mening.

(fortsættes nederst næste side)

Det drejer sig blandt andet om de berømte talende trommer, xylofoner etc, hvor der altså ikke er tale om noget kodesprog på grundlag af dagligsproget, men om selve dagligsproget, blot udbredt gennem et andet medium end menneskestemmen.

Grænsen mellem musik og sprog er udvisket, hvis den overhovedet er der. Der er ikke noget skriftsprog, og der er ikke noget 'normalsprog':

C'est que l'écriture appauvrit le réel. Elle le cristallise en catégories rigides; elle le fixe quand le propre du réel est d'être vivant, fluide et sans contours.

(Sédar Senghor, digter, Senegals præsident, sst).

De ovenstående overvejelser har måske ikke taget tilstrækkeligt hensyn til at sproget er et kommunikationsmiddel? Det er dog værd at huske at et menneskes sprog ikke alene er et middel for hans kommunikation med andre, det er lige så meget den nødvendige bærer af meget store dele af hans forestillingsverden. Og bruger man kommunikationsmodellen som udgangspunkt bliver blikket let rettet

(fodnote fortsat fra foregående side):

Andre, lige så 'sensuelle' sprogelementer (onomatopoietika, repetitioner) går, at artikulationen under disse betingelser spiller en mindre afgørende rolle end den gør hvor den boglige civilisation råder. Denne expressionens (: det lydligt-gestiske udtryks) rene tilstand giver sig i praxis det udslag, at udtryksværdier her findes sammen-smeltede, som ellers i almindelighed er adskilt eller betragtet for sig, fordi de har deres eget system for skriftlig repræsentation. Derfor kan musikinstrumentet overføre verbale forestillinger på samme måde som disse udtrykkes i løbet af en samtale, og derfor er denne mulighed blevet dyrket af afrikanerens fantasifulde og mystiske natur som pålægger ham, såvel den opgave at sende sin tanke over afstand, som at udføre veritable rollespil. (Herbert Pepper).

x) Skrivekunsten forarmer det virkelige. Den krystalliserer det i stive kategorier; den fixerer det, skønt det er det virkeliges kendetegn at det er levende, flydende, og uden konturer. (Sédar Senghor).

ensidigt mod hensigtsmæssighed og effektivitet. Også varme og menneskelighed kan kommunikeres.

Danskerne kan ikke slå Gabons talende instrumenter, og det er nok sådan at den danske sprogdoktrin gennem mange hundrede års virke i kirker, skoler, aviser osv. i vid udstrækning har stækket de naturlige digteriske og musikalske normer i vores talesprog. De tilløb der stadig er blandt folk må der hægges om.

Et 'normalsprog' i almindelig forstand kan ikke omfatte alle sprogets muligheder, en almen, men ikke-diskriminerende målestok må have et andet udseende.

Når forskeren bygger sit analytiske apparat op, må han gøre det på grundlag af det konkrete sprogforløb, siger Hjelmslev, og han må ikke snyde men vende sig til forløbet i dets "uinddelte og absolutte helhed".

Og hele forløbet, er ikke det samtlige danske ytringer, store som små, der falder nu?!

I stedet for en forestilling om et normalsprog, der

- a) især må forstås som en uendelig mængde sprogforløb
- b) der skulle være det dansk 'gennemsnits-sprog', hvorfra de konkrete sprogforløb afviger mere eller mindre
- c) som enten er et rent postulat, eller sammenfaldende med den statslige sprogdoktrin,

må stilles en forestilling om en sprognormal, der

- a) er en sprogstruktur, evt. en forkortet sprogstruktur
- b) der dækker alle danske ytringer til en bestemt tid
- c) som er en konstruktion på empirisk grundlag.

En sådan sprognormal er intet postulat, men en utopi. Den kan opbygges på følgende måde:

- 1) Der fastsættes en foreløbig ramme for hvilke ytringer der kan kaldes danske.
- 2) Samtlige ytringer, der er danske i henhold til pkt. 1, talte og skrevne, børn og voksne, der falder i en periode på fx. et år indsamles. Også de situationer, ytringerne fremsættes i må beskrives, det er forudsætningen for en mulig opbygning af en empirisk semantik. (Jvf. barnesprogsovervejelserne ovenfor).

- 3) Det simplest mulige system, der dækker alle disse ytringer opbygges ved hjælp af hypotetisk-deduktiv metode.
- 4) Der tages herudfra endelig stilling til hvilke ytringer der kan kaldes danske.
- 5) Systemet fundet under 3, evt. en forkortet (populær) udgave af det får navnet dansk sprognormal.

Det utopiske i ovenstående skitse vil være særlig tydeligt i pkt. 2, men også pkt. 3, som jo meget ligner sprogvidenskabens samlede bestræbelse, må kaldes utopisk. Men som alle utopier kan man nærme sig den på forskellige måder. Og jeg behøver vel ikke at fremhæve, at min interesse i denne sprognormal er, at en forskningsmæssig tilnærmelse til den måske vil kunne få bugt med sprogdoktrinen, og være med til at forberede tusindårsrigets blomstersprog?

Det vil ses at Wille's normalsprogs-artikel går omhyggeligt uden om sprognormalens mulighed. Den nævner muligheden af et empirisk, psykologisk normalsprogsbegreb (s. 24, midt), af et normalsprog der er en mere eller mindre vilkårlig konstruktion (s. 24, nederst) og af en statistisk behandling af indsamlede sprogdata (s. 31), men den nævner ikke muligheden af en empirisk-sproglig konstruktion, en sprognormal, - som altså også er en utopi.

Jeg foreslår altså at begrebet normalsprog manes bort som det spøgelse det er, mens ord som sprogdoktrin og sprognormer bevares, og mens et begreb sprognormal, der ikke er sprogvidenskabens stillende forudsætning, men et af dens væsentlige mål, overvejes.

Morten Levy, Maj 1970.